له هەڵوەشانەوەی سەروەریی سیاسیی ئێرانەوە بەرەو دەوڵەتی کوردی

سەرهەڵدانی پراتیکی سیاسی و دیسکۆرسی نەتەوەییی سەربەخۆ
لە نێوان کوردانی ڕۆژهەڵات لە دیاسپۆرا

خالید خەیاتی*

”

هەتا ئێستا کۆڕی ئاکادیمیکی، ڕاستەوخۆ لە سەر پێگەی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و کولتووری هەر یەک لە کوردانی بەشە جیاوازەکانی کوردستان لە دیاسپۆڕا و هەروەها بەرجەستەکردنەوەی کاریگەریی ڕاستەوخۆی ئەوان لە سەر ئاجێندای سیاسیی تایبەت بە هەر پارچە، لێکۆڵینەوەیەکی ئەوتۆی نەکردووە. هەر بۆیەش لە چوارچیوەی ئەم زەروورەتە و بە پێی ئامانجی ئاماژە پێ کراو لە سەرەوە، ئەم نووسراوەیە هەوڵ دەدات، بە ئاوردانەیەک لە دیاسپۆڕای کوردانی ڕۆژهەڵات ـ هەرچەند سنوورداریش بێت ـ نە تەنیا ئاستەنگییەکانی پەیوەندیدار بەم دیاسپۆڕایە بە شێویەکی گشتی بخاتە بەر باس بەڵکوو لە ڕوانگەیەکی تایبەتیترەوە لە سەر دەسکەوتەکانی ڕۆشنبیرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چوارچێوەی هەمان دیاسپۆڕا ڕاوەستە بکات

“

پێشەکی و ئامانج

دیاسپۆرای کورد لە وڵاتانی رۆژئاوایی، کە سەرەتای پرۆسەی شکڵگرتنی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی پەنجا و شەستی زایینی، یانی ئەو کاتەی کە ژمارەیەک روناکبیر و خوێندکاری کورد، یەکەم رێکخراوەی خوێندکاریی خۆیان لە ئاستی ئۆرووپا پێکهێنا، ئەمڕۆ بە هۆکاری گەشەی دیمۆگرافیک و بەرزبوونەوەی نفووسی کورد و هەروەها ئەم دەستکەوتە سیاسی، کۆمەڵایەتی و کولتوورییانەی کە ئەم دیاسپۆرایە لە فەزا گشتییەکاندا دەستەبەری دەکات، نە تەنیا بۆتە کەیسێکی پارادیگماتیک بۆ لێکۆڵینەوەی ئاکادێمیک بەڵکوو گەڵێک جاران وەکوو ئەزموونێکی پۆزیتفی خۆگونجاندن باسی لێ دەکرێت. بە واتەیەکی دیکە، دیاسپۆرای کورد و تایبەتمەندییە جیاوازەکانی کە ئەمڕۆکە وەکوو دیاردەیەکی گلۆباڵ هەزاران چالاکی و پراتیکی ترانسناسیۆناڵ و سنووربەزێن، لە دەیان میترۆپۆل و سەدان بازاری بچووک و مامناوەندیی وڵاتانی رۆژئاوایی لە خۆی دەگرێ، لە چەند ساڵی رابردوودا لە ئەدەبیاتی ئاکادیمیکدا ڕەنگدانەوەی بەرچاوی هەبووە.

ئەم نووسراوەیە سێ ئامانج لە خۆی دەگرێت:

١ یەکەم ئامانج ئەوەیە کە لە ژێر تیشکی ئەم پێناسە گشتییەی کە کۆمەڵناسی ئەمریکایی (Roger Brubaker 2005) لە خوارەوە بۆ چەمکی دیاسپۆرا پێشکەشی دەکات، ئاوڕێک لەو ئەدەبیاتە ئاکادیمیکە(لانی کەم لە بەشێکی) بدرێتەوە کە لە سەر دیاسپۆرای کورد وەکوو کەیسێکی پارادیگماتیک نووسراوە. لە لایەکی دیکەوە، پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ئەم لێکۆڵینەوەیە هەرچەند لە زۆر روانگەوە لە سەر دیاسپۆرای کورد راوەستە دەکا، بەڵام تا رادەیەکی کەمتر رۆڵ یان کارتێکەریی پارچە جیاوازەکانی کوردستان و بە تایبەت پارتە سیاسییەکانی سەر بە هەر یەک لەم پارچانە لە پەیوەندی لەگەڵ بۆ نموونە پرۆسەی دیاسپۆراسازی و مۆبیلیزاسیۆنی دیاسپۆرایی دەخاتە بەر باس. هەر بۆیەش ئامانجی دووهەمی ئەم نووسراوەیە ئەوەیە کە **٢** بزانین کە لە بەستێنی گوتاری نەتەوەیی و هەروەها پراتیکی ناسیۆنالیسمی دوورمەودا (Anderson 1992) - کە لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا بەردەوام بەرهەم دێتەوە - کوردی رۆژهەڵات چ پێگەیەکیان هەیە و لە کوێ راوەستاون. پرسیار ئەوەیە گەلۆ وەپێشخستنی پرسی سیاسیی پارچەکانی دیکەی کوردستان وەکوو ئاجێندای سەرەکیی دیاسپۆرای کورد، واتەی ئەوە دەگەیەنێ کە پرسی سیاسیی رۆژهەڵاتی کوردستان پێگەیەکی مارژیناڵ و پەراوێزخراوی هەبووە؟ **٣** لە چوارچێوەی سێهەم ئامانجدا، ئەم دەقە دەخوازێت کە لە ژێر تیشکی خاڵی یەکەم و دووهەم باسێک لە سەر پێگەی ئێستای کوردانی رۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا پێشکێش بکات. گەلۆ دەتوانین بڵێین کە کوردی رۆژهەڵات لە حاڵەتی ئێستای خۆیدا ئاجێندای پارچەکانی دیکەی تێپەڕاندووە و بەم پێیەش توانیویەتی سەرەتایەک لە پراتیکی دیاسپۆرایی و گوتاری هۆویەتی تایبەت بە خۆی دەستەبەر بکات؟

هەر وەک لە پێناسەی خوارەوەدا باس دەکرێت، دیاسپۆرا هەم وەکوو چەمکێکی ئاکادیمیک، هەم وەکوو پێگەیەک بۆ وشیاری، هەم وەکوو پرۆسەیەک بۆ ناسنامەسازی و هەم وەکوو ئەزموونێک لە پراتیکی سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی، تەنیا پەیوەندیی بە وڵاتی پێشووی خەڵکی کۆچبەر و پەنابەرەوە نییە، بەڵکوو بە هەمان ئەندازە و بگرە زیاتریش ئەم دیاردەیە پەیوەندیی بە خۆگونجاندن و تێکەڵبوونی هەمان خەڵک لەگەڵ کۆمەڵگە و مۆئەسەساتی شوێنی تازەی نیشتەجێبوونیانەوە هەیە کە ئەویش لە وردەکارییەکانی خۆیدا کۆمەڵێک بابەتی وەکوو هەلی کار، هەلی خوێندن، دیاردەی راسیسیم و هەڵاواردن، پرسی تاقمی کۆمەڵایەتی وەکوو ژنان، لاوان، منداڵان و هەروەها کۆمەڵێک شتی دیکە لەخۆ دەگرێت. سەرەرای ئەوەی کە پێگەی سیاسی و کۆمەڵایەتیی مرۆڤی کۆچبەر راستەوخۆ لە سەر سیاسەتی وڵاتی پێشوو

کارتێکەریـــی هەیە و ئەمە بابەتێکی زۆر گرینگە، بــەڵام ئەم نووســـراوەیە تەنیا لە ســـەر پراتیکی سیاســـی و گوتاری هۆویەتی کوردانی ڕۆژهەڵات و پەیوەندیی ئـــەم پراتیکە/گوتارە لەگەڵ پێگەی پرســـی سیاســـیی ڕۆژهەڵاتـــی کوردســـتان لە سیاسەت لە ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا ڕاوەستە دەکات.

دیاسپۆرا وەکوو چەمک و تیئۆری

ئەگەر توێژەرانی بواری دیاســـپۆرا سەردەمانێک ئەزموونـــی دیاســـپۆرای جوولەکەیـــان (Safran 1991; Clifford 1994) وەکـــوو کەیســـی نموونـــە (Paradigmatic case) و ئەزموونـــی ئەرمەنییەکانیان (Cohen 1995; Hovanessian 1995) وەکـــوو نموونـــەی دیاســـپۆرای قوربانی (Victim Diaspora) پێناســـە دەکـــرد، ئەمـــڕۆ بـــە گوێرەی کۆمەڵناســـی ئەمریکایـــی (Roger Brubaker 2005: 5) کێڵگـــەی ســـێمانتیکی دیاســـپۆرا، بەرفراوانتر لە هەمیشە دەیان دەستە و گرووپـــی کۆمەڵایەتـــی و ژمارەیەکـــی زۆر لە کۆمەڵگای نەتەوایەتـــی و کولتووریی دوورکەتوو لە وڵاتانی پێشـــووی خۆیان، لەخـــۆی دەگرێ. پێناســـەی تیئۆریکی دیاســـپۆرا بە گوێرەی ئەم کۆمەڵناسە بریتییە لە:

١ بڵاوبوونەوە لە فەزای جوگرافیایی (Dispersal): ئەو دیاردەیە کە هەڵگری کۆمەڵێک تایبەتمەندیی فرەڕەهەندە و بواری جۆبەجۆری مێژوویی، سیاسی و کۆمەڵایەتی دەگرێتـــەوە، ئاماژە بە خەڵکانێک دەکا کە بە هۆی ئەو نادادپەروەری و ستەمانەی کە لە ژیانی ڕۆژانەدا ئەزموونی دەکەن، بە ناچاری ڕێگای کۆچ دەگرنە بەر. ئەوەش لە کاتێکدایە کە مەترســـییەکانی ڕێگای سەفەر لە سەر سنووری وڵاتـــان و هەروەهـــا ئازارەکانـــی دوای قۆناغی نیشـــتەجێبوون لە وڵاتانی تـــازە، نە تەنیا برینی کۆنی (Trauma) مرۆڤی کۆچبەر سارێژ ناکەنەوە بەڵکوو لەمەش زیاتر تووشی چەشنێکی دیکەی لە هەســـتی بێگانە بوون (Alienation) دەکەن کە لە پەیوەندی لەگەڵ پرۆژەی خۆگونجاندن و پرۆسەی دەستەبەرکردنی ناسنامە لە لای هەمان مرۆڤ، کارتێکەریی درێژخایەن و یەکلاییکەرەوەی دەبێـــت (Safran 1991). بە هـــەر حاڵ، بە پێی ئەم بۆچوونـــە، ئەم تاقم و دەســـتە لە پەنابەر و کۆچبەرانەی کە بـــە دوای بڵاوبوونەوە، دەتوانن بە شێوازێک لە بەرامبەر پرۆژەی ئاسیمیلاسیۆن یان تواندنەوەی کولتووریی وڵاتانی نیشتەجێبوون خۆڕاگری بکەن، ڕوو لە ئاراستەی دروست کردن و ســـازکردنی کۆمەڵگەی دیاسپۆرایی دەکەن کە ئەویـــش بە پێی کۆنتێکســـتی مەکانی و زەمانی فۆرم و ناوەرۆکی جۆراوجۆر بە خۆیەوە دەگرێ.

٢ ئاوردانـــەوە لـــە وڵاتی پێشـــوو (Homeland Orientation): لێرەدا کۆمەڵگای دیاسپۆرایی کە لە ناخی کۆنتێکســـتی کولتووری و کۆمەڵایەتیی وڵاتـــی نیشـــتەجێبووندا فۆرمی مۆئەسەســـاتی تایبەتی بە خۆی ســـاز کردووە ، نە تەنیا تووشی دابـــڕان لەگـــەڵ زێدی جارانی نابـــێ، بەڵکوو بە پێچەوانـــەوە، چ بـــە ڕێـــگای خەیـــاڵ، چیرۆک و گێڕانـــەوە و چ بـــە ڕێگای پراتیکی سیاســـی، کۆمەڵایەتـــی و کولتـــووری ترانسناســـیۆناڵ بـــێ، پەیوەنـــدی لەگەڵ وڵاتی پێشـــووی خۆی ڕادەگرێت و لە چوارچێوەی مۆئەسەسات و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانـــی خۆیـــدا نەهادینەی دەکات. بـــە گوێرەی کۆمەڵناســـی ئەمریکایـــی (Roger Brubaker 2005: 5)، ئاوردانەوە لە وڵاتی پێشوو (چ بە شـــێوەی خەیاڵی بێت یان واقیعی) وەکوو ســـەرچاوەیەکی گرینگ بۆ دەســـتەبەرکردنی هەســـتی پێکەوەبوون و ناســـنامەی کۆلێکتیڤ خۆی بەرجەســـتە دەکاتەوە. لـــەم پەیوەندییەدا، دیـــاردەی ناسیۆنالیســـمی دوورمـــەودا (Long-distance Nationalism) کـــە ئاماژە بە هەبوونی چالاکیی سیاســـی لە نێوان تاقمی دیاســـپۆرایی – بـــە تایبەت تاقمی دیاســـپۆرای بێ دەوڵەت- لە پێناو پەرەپێدان و گەشـــەپێدانی سیاســـەت یان بە واتەیەکی دیکە وەسەرخســـتنی پرۆژەی دەوڵەتسازی لە وڵاتی پێشوو دەکات (Anderson 1992) یـــەکێ لەم پراتیکە گرینگانەیە کە لە فەزا گشـــتییەکانی وڵاتی تازەدا بەردەوام دەردەکەوێ

و بەرهەم دێتەوە.

۳ پاراستنی ناسنامە (Identity Maintenance):
کۆمەڵگای دیاسپۆرایی بە لەبەرچاوگرتنی کاراکتەری فرەچەشن و فرەرەهەند و گەلێک جار قەیراناوی و ناکۆک کە بە هۆی جیاوازیی نێوخۆیی لە ئاستی فاکتەرەکانی وەکوو نەتەوە، چین، رەگەز، جێندێر، تەمەن، پێگەی کۆمەڵایەتی، مێژووی کۆچ و تایبەتمەندیی وڵاتی نیشتەجێبوون لە خۆی دەنوێنێ، دیسانیش هەڵگری ناسنامەیەکی تایبەتە. مەبەست لێرەدا شکڵگرتنی ناسنامەیەکی تایبەتی دیاسپۆراییە کە نە تەنیا لەگەڵ ناسنامەی زۆرینەی کولتووری لە وڵاتی تازە جیاوازیی هەیە، بەڵکوو لە بەرامبەر ناسنامەی وڵاتی پێشووشدا هەڵگری کاراکتەری جیاکەرەوەی بەهێزە (Roger Brubaker 2005: 6). لە رۆانگەی تیئۆریی پۆست-کۆلۆنیالەوە، کۆچبەران و پەنابەرانی بە دیاسپۆراکراو لە هەیبەتی سووژەیەکی بەرهەمهێنەر پرسە مێژوویی و سیاسییەکانی وڵاتە کۆلۆنیزەکراوەکانی پێشووی خۆیان راگوێزی فەزا گشتییەکانی وڵاتانی رۆژئاوایی دەکەن کە لەوێ وەکوو سەرچاوەیەکی هۆویەتی هەم لە بەرامبەر سیاسەتی تواندنەوە یان ئاسیمیلاسیۆنی زۆرینەی کولتووری و هەم لە رەوتی خۆگونجاندنی کۆمەڵایەتی و ململانێ لەگەڵ خەڵکانی سەر بە زۆرینە، لەسەر گەیشتن بە جومگە گرینگەکانی دەسەڵاتداری لە ناخی مۆئەسەساتی وڵاتی تازەدا کەڵکی لێ وەرگرن (Khayati & Dahlstedt 2015).

دیاسپۆرای کورد وەکوو کەیسێکی پارادیگماتیک

لە چوارچێوەی پێناسەی سەرەوە، کۆمەڵناسی ئەمریکایی (Roger Brubaker 2005) کێڵگەی سێمانتیکی تیئۆری و لێکۆڵینەوەی مەیدانی بە رووی دیاسپۆرای کورد دەکاتەوە و بەم پێیەش ئەم کەیسە بە سەرجەم رەهەندەکانییەوە دەرفەتی ئەوەی بۆ دەرەخسێت کە پەیامی سەرهەڵدانی خۆی لە نێو ئەدەبیاتی ئاکادیمیکدا رابگەیەنێ. لەم پەیوەندییەدا، ژمارەیەکی بەرچاو مەقالەی زانستی و تیزی دوکتورا کە بە دەستی کەسایەتیی ئاکادیمیکی کوردی و غەیرەکوردی نووسراون، نیشاندەری هەبوونی پێگەیەکی بە هێزە کە کەیسی دیاسپۆرای کورد بۆ خۆی دەستەبەر کردووە.

بە پێی بەشێک لەم بەرهەمانە، ناسنامەی گشتیی دیاسپۆرای کورد، لە پرۆسەی سازبوونی خۆیدا، وێکچوویییەکی بەرچاوی لەگەڵ دیاسپۆرای ئەرمەنی و جوو هەیە، چونکە لە پەیوەندی لەگەڵ دیاسپۆرای کوردیشدا ئەوە هەستی کۆلێکتیڤی قوربانی بوونە (Collective Victimhood) کە دەوری سەرەکی دەگێرێ. ئەگەر لە لای جووەکان دیاردەی هۆلاوکۆست و لە لای ئەرمەنییەکان کۆمەڵکۆژیی ئەوان بە دەستی تورکەکان لە نێوان ساڵەکانی ۱۹۱۴ و ۱۹۱۵ دەبنە بنەما بۆ ناسنامەی دیاسپۆرایی، لە لای کوردانیش ئەوە تراژێدیگەلی وەکوو ئەنفال، بۆمبارانی کیمیایی، تواندنەوەی کولتووری، کۆمەڵکوژی لە شار و گوند و سەر سنوورەکان، کولتوورکوژی (Ethnocide)، زمانکوژی (Linguicide)، و هتد کە لە پێش قۆناغی کۆچ لە وڵاتانی ئێران، تورکیا، سووریا و عێراق ئەزموونیان کردووە؛ ئەزموونێک کە ئێستا لە قۆناغی نیشتەجێبوون دەبنە ناوئاخنی هەستی کۆلێکتیڤی قوربانی بوون و لە پرۆسەی سازبوونی هۆویەتی دیاسپۆراییدا بە فۆرم و ناوەرۆکی تایبەت جیاوازەوە بەردەوام بەرهەم دێنەوە (Khayati 2008).

لە چەند نموونەیەکی دیکە لەم ئەدەبیاتەدا، دیاسپۆرای کورد وەکوو بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی بەرهەمهێنەر لە فەزایەکی کۆمەڵایەتیی ترانسناسیۆناڵ پێناسە دەکرێت کە لەوێدا دەستە و تاقمی جیاوازی کورد - بە تایبەت ژنانی کوردی بە دیاسپۆراکراو- بە رێگای رێکخراوە مەدەنییەکانیانەوە وەکوو کاراکتەری کارتێکەر و بەرهەمهێنەری پرۆژەی کۆمەڵایەتی و سیاسی دەردەکەون (Alinia 2004). لە

سـەر هەمان ڕێچکــەش، ژمارەیەکــی دیکە لە سـەرچاوەی ئاکادیمیک هەن کــە بۆ نموونە لە ڕوانگەگەلــی وەکوو پەیوەندیی نێــوان جێندێر، نەتەوە و دیاســپۆرا (Mojab 2007)، پەیوەندیی نێــوان مێدیا و دیاســپۆرا (Hassanpour 1998; Ayata 2011)، پەیوەندیی نێوان ناســنامە، زمان و مێدیـا (Sheyholislami 2010)، ناسـنامەی دیاســپۆرایی و ترانسناسیۆنالیسـم (Wahlbeck 1999; Van Bruinessen 1999)، دیـاردەی ناســنامەی لە دەقی ئەدەبییـدا (Ahmadzadeh 2003)، ڕۆڵــی نــەوەی سیاســی لــە فۆرمــی دیاســپۆراییدا (Zettervall 2013)، کاراکتــەری هۆویەتی نــەوەی گەنج لە دیاســپۆرا (Eliassi 2010; Alinia & Eliassi 2014)، توندوتیژیــی ناموسـی و دیاسـپۆرا (Begikhani & Gill 2016)، ئاکتیڤیسم و دیاسپۆرا (Eccarius-Kelly 2002; Beser 2011; Baser 2012)، دیاســپۆرا و لۆبی (Berkowit& Mügge 2014)، دیاسپۆرای بێ دەوڵەت (Eliassi 2016; Khayati 2008)، لە دیاسپۆرای قوربانی ڕا بۆ هاوولاتیی سنووربەزێن (Khayati 2008; Khayati & Dahlstedt 2014) و هەروەها پەیوەندیی دیاسپۆرا و مووزیک (Pripp 2019) پێناســەی دیاســپۆرای کــورد دەکەن.

هەبوونی دینامیکی کۆمەڵایەتی لە لای گرووپی دیاســپۆرایی کە هاوتەریب لەگــەڵ کاراکتەرە ئەرێنییەکانــی وڵاتی تازە دەبنە هۆی گەشــەی زیاتــری زمانەوانــی و کولتــووری، نموونەیەکی دیکە لــەم لێکۆڵینەوانەیە کە تایبەتمەندییەکانی دیاســپۆرای کــورد بەرجەســتە دەکاتــەوە. بۆ نموونە، وڵاتی ســوێد بە حوکمی تایبەتمەندییە ئەرێنییەکانی خۆی و هەروەها بە حوکمی ئەوەی میوانــداری بەشــی زیاتری ئەنتەلێجێنسـیای کوردی دەکا، بۆتە هۆکاری ئەوەی کە دیاسپۆرای کورد لەم وڵاتــە بەراوەردکردنی لەگەڵ وڵاتانی دیکە، خاوەن پێگەیەکی سیاســی، کولتووری و کۆمەڵایەتیــی بەهێزتــر بێــت (Eliassi 2010; Khayati 2008). لەم پەیوەندییەدا وڵاتی سوێد لە لایان توێژەران، وەکوو لانکە بۆ دیاسپۆرای کورد (Center of gravity for Kurdish Diaspora) پێناســە کــراوە (Khayati & Dahlstedt 2016; Van Bruinessen 1999).

ئــەم نموونانــە کە ئامــاژە بە بەشــێک لە توێژینەوەی ئاکادیمیک لە سەر دیاسپۆرای کورد و ڕەهەندە جیاوازیەکانی ئەم دیاسپۆرایە دەکەن؛ نیشاندەری ئەم ڕاستییەن کە دیاسپۆرای کورد نە تەنیا لە ئاســتی پەیوەندیی کۆمەڵایەتی، سیاسی و کولتــووری بەڵکوو لە ئاســتی ســەمبۆلیک، ســیمانتیک و مێتافۆریــش وەکــوو مەیدانێکی لێکۆڵینــەوەی فرەرەهەند میوانــداری توێژەرانی خۆی دەکات. ئەم پرۆسەیە لە گەشە و هەڵکشانی بەردەوامدایە.

شایانی باسە کە هەتا ئێستا کۆڕی ئاکادیمیکی، ڕاستەوخۆ لە سەر پێگەی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و کولتووری هەر یەک لە کوردانی بەشە جیاوازەکانی کوردســتان لە دیاسپۆرا و هەروەها بەرجەســتەکردنەوەی کاریگەریی ڕاســتەوخۆی ئەوان لە سەر ئاجێندای سیاسیی تایبەت بە هەر پارچــە، لێکۆڵینەوەیەکی ئەوتۆی نەکردووە. هەر بۆیــەش لە چوارچێوەی ئەم زەرورەتە و بە پێی ئامانجی ئاماژە پێ کراو لە سەرەوە، ئەم نووسراوەیە هــەوڵ دەدات، بە ئاوردانەیەک لە دیاســپۆرای کوردانــی ڕۆژهەڵات ـ هەرچەند ســنووورداریش بێت ـ، نــە تەنیا ئاســتەنگییەکانی پەیوەندیدار بەم دیاسپۆرایە بە شــێوەیەکی گشتی بخاتە بەر بــاس بەڵکوو لــە ڕوانگەیەکــی تایبەتیترەوە لە سەر دەســکەوتەکانی ڕۆشــنبیرانی ڕۆژهەڵاتی کوردســتان لــە چوارچێوەی هەمان دیاســپۆرا ڕاوەستە بکات.

گرفتــە گشــتییەکانی کــــــــــوردە ڕۆژهەڵاتییەکان لە دیاسپۆرا ـ ســەرگەردانی لە نێوان دووفاقەیی وڵات و دیاسپۆرا

هەبوونی پەیوەندی نێوان پرۆســەی سازبوونی دیاسپۆرا و دەستەبەربوونی ناسنامەی دیاسپۆرایی لە وڵاتی نــوێ لەگەڵ وڵاتی پیشــووی مروڤی

دیاسپۆرانشین (چ لە ئاستی پراتیکی ڕۆژانە و چ لە ئاستی هەست و گێڕانەوە)، بە گوێرەی کۆمەڵناسی ئەمریکایی Roger Brubaker)) 2005، پێشمەرجێکی سەرەکییە. بە واتەیەکی دیکە، هەبوونی دیاسپۆرا بە هەبوونی وڵاتی پێشووەوە بەستراوەتەوە. هەر بۆیەش مرۆڤی دیاسپۆرایی بەرامبەر بە پرسەکانی پەیوەندار بە زێدی خۆی هەستیارە و بەردەوام لە حەولدایە کە وڵاتی پیشوو لە سەر ئەم ڕێچکەیە بڕوات کە ئەو پێی باشە و ئاواتی بۆ دەخوازێ. لەم تێکۆشانەدا، زۆر جاریش مرۆڤی دوورکەوتە لە پێناو پاراستن و بە هێزکردنی ناسنامەی دیاسپۆرایی خۆی و بە تایبەت لە حەولی ڕاگوازتنی بیرەوەرییەکانی وڵاتی پێشوو بۆ منداڵان و نەسلی گەنج، بە سەر ڕاستییە تاڵەکاندا تێدەپەڕێ و بە جێگای ئەو وێنەیەکی ئیدیالیستی و ڕۆمانتیکی لە نیشتیمانی جاران (Safran 1991) ـ نیشتیمانێک کە هەر ئێستاش نیشتیمانترە لە نیشتیمانی تازە ـ بەرجەستە دەکاتەوە. بۆ مرۆڤی دیاسپۆرایی هەر وەک پرۆفیسۆری ئەم بابەتە لە زانکۆی لەیستێری بریتانیایی (Avtar Brah 1996) ئاماژەی پێ دەکات، وڵاتی پێشوو، تەنیا ئادرێسێکی تەریتۆریاڵ و جوگرافیایی نییە، بەڵکوو سەرچاوەیەکی ئیجباری و حاشاهەڵنەگرە بۆ ناسنامە و وابەستەبوون بە چەشنێکی تایبەت لە جێگا و مەکان، کە لە فەزاکانی نێوان وڵاتی پێشوو و وڵاتی ئێستایی و هەروەها چەندین وڵات و ناوچەی دیکەدا خۆی دەنوێنێ. ئەم موعادیلە دیالێکتیکییە کە خۆی لە خۆیدا مەودای ناکۆکی و جیاوازیی نێوان واقعییەتی وڵاتی پیشوو و کۆمەڵگەی دیاسپۆرا دەستنیشان دەکا، دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە مرۆڤی دوورەوڵات بە بەردەوامی لە نێوان واقیع و خەیاڵ و هەستی ئەرێنی و نەرێنی لە لە هاتووچۆدا بێت. ئەم پێناسە تیئوریکییە، ئەزموونی کوردە ڕۆژهەڵاتییەکانی دیاسپۆراش دەگرێتەوە.

کوردستان، پێشکەوتنی یان بەردەوام بوونی خەباتی نەتەوایەتی لەوێ، بزوێنی سەرەکییە بۆ ئەوەی کە کوردانی دیاسپۆرا تۆڕی کۆمەڵایەتی و ڕێکخراوی ترانسناسیۆناڵ دروست بکەن هەتا بە ڕێگای ئەوان فەزا گشتییەکانی وڵاتانی ئێستا لە پێناو پراتیکی ناسیۆنالیسمی دوورمەودا پاوان بکەن. بەم پێیەش لە دیسکۆرسی دیاسپۆرادا، وڵات وەکوو چەمکێکی بریندار و داگیرکراو پێناسە دەکرێت، کە ڕزگاریی ئەو، تەنیا بە ڕێگای بەشداریی هەموو کورد لە شۆڕشێکی ئاشتیهەڵنەگر و تەواووەختدا دەستەبەر دەکرێت. هەر بۆیەش لەو کاتانەی کە خەبات لە کوردستان گەرمە، مەودای ناکۆکیی نێوان ئێرە و ئەوێ کەم دەبێتەوە و دیاسپۆراش بە ورەتر لە هەمیشە لە فەزای مەجازی و واقیعیی وڵاتی تازەیدا دەردەکەوێ. بۆ نموونە، ئەو کاتەی کە سەرکردەیەکی کورد دەبێتە سەرۆکی وڵاتێک، یان پارچەیەکی کوردستان ڕێفراندۆمی سەربەخۆیی ڕادەگەیەنێ، یان کوردانی پارچەیەک لە بەرامبەر دوژمنێکی داگیرکار بەرگریی قارەمانانە دەکەن، یان خەڵکی بەشێکی دیکەی کوردستان بە کۆ لە مانگرتنی سەرانسەریدا بەشداری دەکەن، هەموو ئەوانە نە تەنیا وزەی تایبەت، بە ژیانی خەڵکی دیاسپۆرایی دەبەخشێت، بەڵکوو تەنانەت جاروبار مزگێنیی گەڕانەوەیەکی سەربەرزانەشی پێ دەبەخشێت؛ گەڕانەوەیەک کە لەوانەیە هیچکات وەدی نەیە بەڵام بەردەوام باسی دەکرێت. پێچەوانەکەشی یانی ئەو کاتانەی کە وڵات بێ دەنگ و ستە، سەرکردە و بەرپرسی حیزبەکان پێکەوە هەڵناکەن و دەبنە هۆکاری لێکترازان و ئینشیعاب یان پرسە نەتەوایەتییەکان بە جیدی وەرناگرن، دیاسپۆراش تووشی دڵساردی، دوورەپەرێزی و تەنانەت دابڕانی کۆمەڵایەتی دەبێ. ڕەوتی لێکترازان لە نێو حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، گەلێک جاران لە نێو کوردانی هەمان پارچە، دابڕانی کۆمەڵایەتی و سیاسیی لێ کەوتۆتەوە؛ دابڕانێک کە بە هۆی نەبوونی دەستپێشخەریی حیزبی، تەنیا لە کاتی گەشەی خەبات لە وڵاتدا کەمڕەنگ دەبێتەوە.

ـ غیابی ئاجێندای سیاسیی ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرای کورد: بۆچی؟

بە درێژایی پرۆسەی فۆرم گرتنی دیاسپۆرای کورد، پرسی بزووتنەوەی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ـ چ وەکوو چالاکیی لۆبیگەری و پەیوەندیی دیپلۆماتیک و چ وەکوو چالاکیی جەماوەری لە مەیدان و شەقامدا ـ جگە لە چەند بڕگەیەکی زەمەنیی کورتماوە، هیچ جارێک وەکوو ڕۆژەڤی سەرەکیی ئەم دیاسپۆرایە لە فەزا گشتییەکانی وڵاتانی ڕۆژئاواییی دەرنەکەوتووە. لە جیاتی ئەوە، کوردی ڕۆژهەڵات بە گشتی و ڕۆشنبیری ئەم پارچەیە بە تایبەتی لە ئاستی چالاکیی دیاسپۆرایی و ناسیۆنالیسمی دوورمەودادا، زیاتر لە چوارچێوەی پرۆژەی پارچەکانی دیکەدا ڕۆڵیان گێڕاوە. ئەم نووسراوەیە پێی وایە کە غیابی پرسی ڕۆژهەڵات وەکوو سووژەیەکی دیاسپۆرایی دەگەڕێتەوە سەر دوو هۆکاری جیاواز؛ دوو هۆکار کە لە هەمان کاتدا بە یەکەوە بەستراونەتەوە:

(یەکەم) دیسکۆرسی دیاسپۆراییی کورد کە بە شێوەیەکی گشتی لە ژێر کاریگەریی تێڕوانینی جەوهەرگەرایانەدایە، یانی ئەو ڕوانگەیەی کە کولتوور، نەتەوە و ناسنامە وەکوو دیاردەگەلی مێژوویی ڕاوەستاو و نەگۆڕ دەبینێ، لە بنەڕەتدا گرفت خوڵقێنە. ئەم تێگەیشتنە جەوهەرگەرایانەیە کە لەگەڵ میتۆدی پێکهاتەناسیی کۆمەڵایەتی ناکۆکە (Khayati 2008)، لە پەیوەندی لەگەڵ کۆمەڵگای دیسپۆرایی کوردیدا ـ لانی کەم لە ئاستی زێهنییەتدا - زۆر بە زەحمەت تایبەتمەندییە فرەڕەهەند، فرەگێڕانەوە، فرەمەکان، فرەفەزا و فرەکولتورییەکانی (Werbner 2002)، ئەم دیاسپۆرایە دەبینێ و دەسەلمێنێ. هەر چەند واقیعی دیاسپۆرای کورد، لیپاولیپە لە دیاردەی مێژوویی، کۆمەڵایەتی، کولتووری و سیاسیی فرەڕەهەند و جار و باریش ناکۆک لەگەڵ یەکتر، بەڵام دیسکۆرسی جەوهەرگەرایانە کە کوردبوون لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا وەکوو یەکەیەکی کولتووری/نەتەوەیی نەگۆڕ دەبێنێ (Khayati 2008)، زۆر جاران نە تەنیا چاوی خۆی لە بەرامبەر پراتیکی زەقی پارچەگەرایانەی پاوانخواز دەبەستێ، بەڵکوو ئەم چەشنە چالاکانییەش وەکوو چالاکیی «تەواوکوردستانی» بەرجەستە دەکاتەوە. لەم پەیوەندییەدا، دروشمی «کوردستان یەکە، کورد یەک نەتەوەیە، دوژمنی کورد هەموو هەر یەکن و کورد وەکوو یەک زوڵمی لێ کراوە»، وەکوو خاڵی جەوهەریی سەرەکیی ئەم گوتارە، بەردەوام خاوەن ئەم هێز و خەسڵەتە بووە کە چالاکیی بەستراوە بە تاکە پارچەیەک یان تەنانەت تاکە حیزبێک، وەکوو چالاکیی خەباتکارانی دیاسپۆرا بۆ «تەواوی کوردستان» پێناسە بکات و لە ناخی کوردی دیاسپۆرادا جێگیری بکات. لەم فەزا دیسکۆرسییە جەوهەرگەرایانەیەدا، کە دەنگی جیاواز زۆر جار وەکوو نیشانەی پارچەگەرایی و بگرە دژە کوردستانی پێناسە کراوە، پرۆژەی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ـ سەرڕای وەزبەخشییەکی زیاتر لە لایان ڕۆشنبیرانی ڕۆژهەڵاتی، لەوپەڕی خۆیدا تەنیا وەکوو سووژەیەکی مارژیناڵ لە پەراوێزی گوتاری دیاسپۆراییدا بمێنێتەوە.

(دووهەم) هۆکاری دووهەم تا ڕادەیەکی بەرچاو بۆ سەر لاوازیی پارتە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەگەڕێتەوە. نەناسینی دیاسپۆرا و دەرفەتەکانی و نەبوونی پرۆژەگەلی تایبەت لەم پەیوەندییەدا، مەجال بە پارتە سیاسییەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستان دەدات کە لە پوتانسییەڵەکانی دیاسپۆرا لە ژێر سەردێڕی «دۆزی نەتەوەیی» بە باشی کەڵک وەرگرن و لەم ئاراستەیەشدا، مۆئەسەسات و تۆڕی کۆمەڵایەتی و کولتووریی کاریگەر بخوڵقێنن. چالاکییەکانی دیاسپۆرایی پارتی کرێکارانی کوردستان لە سی ساڵی ڕابردوودا و وەگەڕخستنی دەزگای گەورەی ڕاگەیاندن وەکوو مێدیا تی ڤی، دروست کردنی کۆنگرەی نەتەوەیی، ئەنیستیتۆی کوردی و دەیان و سەدان ڕێکخراو و تۆڕی چالاکی بۆ ژن و گەنج و لاو لە مێترۆپۆلە

ئۆروپاییەکان، نموونەی بەرچاوی کەڵک وەرگرتن لە پۆتانسیەڵەکانی دیاسپۆرای کوردن، کە لە ئاکامدا مۆبیلیزەبوونی بەشێکی گرینگی دیاسپۆرا ـ لە نێو ئەوانیشدا رۆشنبیران و کەسایەتییە سیاسییەکانی رۆژهەڵات ـ لە بەرژەوەندیی ئەو ئاجێندا سیاسییەی لێ دەکەوێتەوە کە ئەم پارتە دەستنیشانی دەکات. لە لایەکی دیکەشەوە، بە حوکمی ئەوەی کە هەم لە باشووری کوردستان و هەم لە رۆژئاوای کوردستان چەشنێک لە سەروەری یان مودێلگەلێک لە حاکمییەتی سیاسیی کورد لە ئارادایە، ئەم دوو پارچەیەش بە پێی تایمینگ و کۆنژۆنکتووری سیاسیی هەر لایەک، لە ئاجێندای چالاکیی کوردەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان، بەردەوام لە پلەی سەرەوەدا بوون. لەم پەیوەندییەدا دەکرێ ئاماژە بە ریفراۆندمی ساڵی ٢٠١٧ لە باشوور لە لایەک و بەرخۆدانی رۆژئاوا لە بەرامبەر ئەرتەشی تورک لە لایەکی دیکەوە بگرێت کە لە هەر دوو حاڵەتدا گەورەترین مۆبیلیزاسیۆنی دیاسپۆراییی، لە نێو کوردەکانی رۆژهەڵات لێ کەوتەوە. ئەوە لە حاڵێک دایە، کە نە ئەم دیاردە سروشتییانەی کە لە چەند ساڵی رابردوودا بەردوام کارەساتیان بۆ خەڵکی رۆژهەڵات خوڵقاندووە، نە ئەو هێرشە تیرۆریستییانەی کە دەوڵەتی ئێران لە ساڵی ٢٠١٨ بە رێگای مووشەکی دوورهاوێژ بۆ سەر بنکەکانی حیزبی دیمۆکرات ئەنجامی دا، هیچکامیان وەکوو نموونە نەبوونە رۆژەڤێکی هاوبەش و گشتگیر بۆ هەموو دیاسپۆرا، بەڵکوو لە باشترین حاڵەتی خۆیاندا وەکوو سووژەیەکی رۆژهەڵاتی ماونەتەوە. بە هەرحاڵ، ئاجێندای تەک پارچەیی یان بە رێژەیەکی خوارتر تەک حیزبی کە بە درێژایی نیزیک سێ دەیە لە ناخی گوتاری «دۆزی نەتەوەیی» لە کۆنتێکستی دیاسپۆرای کورددا جێگیر ببوو، لەم ساڵانەی دواییدا بە رێگای چەند هۆکارەوە چرژ و کەلێنی بەرچاوی تێکەوتووە؛ چرژ و کەلێنێک کە لە واقیعی خۆی سەرهەڵدانی شێوازێک لە پراتیک و وشیاریی دیاسپۆرایی و بگرە گوتاری ناسنامەییی سەربەخۆی لە نێو کوردانی رۆژهەڵاتدا لێ کەوتۆتەوە. ڕوویەکی دیکەی ئەم دەرفەتە کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا باسی لێوە دەکرێت ئەوەیە کە «لەمەودوا پێویستە کوردانی رۆژهەڵات پوتانسیەڵە سیاسی، هزری و ئابووریی دیاسپۆراییەکانی خۆیان لە پێناو بەهێزکردنی بزووتنەوەی سیاسیی رۆژهەڵاتی کوردستان بە کار بهێنن». ئەم دیاردەیە لە رەوتی فۆرمگرتن‌دایە.

دەرفەت و پوتانسیەڵی کوردانی رۆژهەڵات لە دیاسپۆرا

ـ هەڵوەشانەوەی سەروەریی سیاسیی ئێرانی لە کونتێکستی دیاسپۆرادا

بڵاوبوونەوە و جێگیر بوونی نەسڵی سیاسیی کوردانی رۆژهەڵات لە وڵاتانی رۆژئاوایی، هەر لە سەرەتاوە بە شێوازی دۆفاکتۆ (De dacto) هەڵوەشانەوەی سەروەریی سیاسیی ئێرانی (Iranian Sovereignty) لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا لەگەڵ خۆی هێنا. ئەویش بەم واتەیە، کە کوردی رۆژهەڵات (لانی کەم ئەم بەشەی کە هەڵگری دیسکۆرسی نەتەوەیی بوو) هەر بە دوای نیشتەجێ بووندا، لە ئاستی سیاسی، کولتووری و کۆمەڵایەتی، خۆی لە هاووڵاتیانی ئێرانی دوور خستۆتەوە و نە تەنیا لە پرۆژەگەلی وەکوو دروستکردنی رێکخراوی سیاسی و کۆڕ و ئەنجومەنی ئەدەبی و کولتووریی هاوبەش لە ژێر ناوی «ئێران»دا بەشداری نەکردووە، بەڵکوو تەنانەت لە ئاستی پەیوەندیی کۆمەڵایەتیشەوە خۆی لە خەڵکی فارس زمان دابڕیوە. لە روانگەی تیۆریکەوە، ئەم دابڕانە، نیشاندەری رەفتارێکە کە بە گوێری بۆچوونی گابرییەل شێفێر، توێژەری ئیسرائیلی لە زانکۆی عیبریی ئۆورشەلیم، تایبەتە بەم کۆچبەر و پەنابەرانەی کە پێکهێنەری دیاسپۆرای بێ دەوڵەتن. لەم بوارەدا، نووسەر پێی وایە کە خەڵکانی سەر بە دیاسپۆرای بێ دەوڵەت، مەشرووعییەتی رەفتاری سیاسیی خۆیان و دروستکردنی تۆڕ و رێکخراوەی ترانسناسیۆناڵ لە

پەیوەندی لەگەڵ وڵاتی پێشوویان بەو بنەمایەوە دەبەستنەوە کە بەڵێ ئەوان «داکۆکی لە دۆزی نەتەوەیەکی ستەملێکراو دەکەن» هەر بۆیەش پێویستە ستراتێژیی دیاسپۆرایی خۆیان لە کۆتاییدا لە سەر جیابوونەوە، یان بە واتەیەکی دیکە لە سەر دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە سەر «ئەم نیشتیمانە مێژووییە بێت کە ڕۆژێک لە ڕۆژان ئی خۆیان بووە». لە حاڵێکدا کە دروست کردنی تۆڕ و ڕێکخراوەی ترانسناسیۆنال لە لایان خەڵکانی سەر بە دیاسپۆرای دەوڵەت-میحوەرەوە، پتەوکردنی پەیوەندییە ڕەسمییەکانی نێوان وڵاتی تازە و دەوڵەتی پێشوو دەکاتە پێکهێنەری ستراتێژیی دیاسپۆرایی (Sheffer 2002: 24-25) خۆی. پرۆسەی دابرانی کوردی ڕۆژهەڵات لە ناسنامەی ئێرانی لەم ساڵانەی دوایی کەوتۆتە قۆناغێکی جیاوازترەوە، ئەویش بەم مانایە کە وشیاریی دیاسپۆرایی، ئێستا لە لای ئەوان بۆتە هۆی سەرهەڵدانی شێوازێکی تایبەت لە پراتیکی دیاسپۆرایی، کە نە تەنیا تا ڕادەیەکی بەرچاو خۆی لە پاوانی حیزبەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستان ڕزگار کردووە، بەڵکوو زۆر جاریش لە ئاست چالاکییەکانی پەیوەندیدار بە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش چیدیکە ئیلتیزامە نەریتییەکانی حیزبی بوون ڕەچاو ناکات. هۆکارەکانی سەرهەڵدانی ئەم پراتیکە دیاسپۆراییە - کە کەسایەتی و تاکی حیزبی و غەیرە حیزبی دەگرێتەوە - جێگای سرنجن.

ـ سەرهەڵدانی ئاجێندای ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا

لە سێ/چوار ساڵی ڕابردوودا، کوردی ڕۆژهەڵات لە وڵاتانی جۆربەجۆری ڕۆژئاوایی و هەروەها لە پلاتفۆرمی جیاوازی سۆسیالمێدیادا هۆگربوونێکی تایبەت بۆ دروست کردنی ڕێکخراوی مەدەنیی ترانسناسیۆناڵ بە مەبەستی وەگەڕخستنی چالاکیی هزری، مرۆیی، کولتووری، سیاسی، جێندێری و یەکسانیخوازی و کۆمەڵایەتی لە خۆی نیشان داوە. دروست کردنی ئەم ڕێکخراوە مەدەنییانە و هەروەها سەرهەڵدانی ژمارەیەک بزووتنەوەی جەماوەری کە بە گشتی ڕووی چالاکییان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، دەکرێت بە ڕێگای سێ هۆکاری بە یەک بەستراوەوە ڕوون بکرێتەوە:

(یەکەم) هۆکار دەگەڕێتەوە سەر ئەوەی کە «لۆژیکی قەناعەت پێهێنانی» حیزبەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستان (بە تایبەت پ ک ک و تا ڕادەیەک پارتی دیمۆکراتی کوردستان)، کە هەتاکوو ئەم دواییانە بزوێنی سەرەکیی مۆبیلیزاسیۆنی سیاسیی کوردانی ڕۆژهەڵات بوون، وەکوو جاران بڕ ناکات. ئەوەی کە «نە پ ک ک و نە پارتی هیچ ستراتێژییەکی ڕوونیان بۆ خۆرهەڵاتی کوردستان نییە»، نە تەنیا بۆتە فاکتەرێکی جێگیر لە ئاست وشیاریی دیاسپۆرایی کوردانی ڕۆژهەڵات، بەڵکوو هەمان بۆچوون گەلێک جاران لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا وەکوو ڕەخنەی توند یان بە واتەیەکی دیکە لە فۆرمی ئانتی-دیسکۆرسدا، بۆ نموونە «منی ڕۆژهەڵاتی چیدیکە خۆم فیدای ئەوانی دیکە ناکەم، چونکە ئەو کاتەی ئێمەش لێمان دەقەومێ ئەوان نە تەنیا دەفریامان نایەن بەڵکوو هەر خەبەریشیان نییە» ڕەنگدانەوە لە خۆی دەنوێنێ». لە کۆنتێکستی لەم چەشنەدا، کوردانی ڕۆژهەڵات باسی دەستپێشخەری و ئالترناتیڤی تایبەت بە ڕۆژهەڵات دێننە ئاراوە.

(دووهەم) هۆکار دەگەڕێتەوە سەر ئەو گەشەسەندنانەی کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چەند ساڵی ڕابردوودا لە فۆرمی چالاکیی مەدەنیی فرەڕەهەند و ڕەنگاوڕەنگ، و هەروەها سەرهەڵدانی جەماوەری بە خۆیەوە بینیوە. پشتیوانیی جەماوەری لە قوربانیانی زەویلەرزەی ناوچەی کرماشان لە ساڵی ٢٠١٧ و ناوچەی کۆتۆڵ لە ٢٠٢٠ و هەروەها و بە تایبەت مانگرتنی گشتیی خەڵکی ڕۆژهەڵات بە مەبەستی نارەزایەتی دەربڕین لە بەرامبەر مووشەکبارانەکانی دەوڵەتی ئێران بۆ سەر بنکەکانی حیزبی دیمۆکرات لە شاری کۆیە، نموونەگەلێکن کە بزووتنەوەی

کۆمەڵایەتــی کە - بە تەفســیری ڕۆشــنبیرانی دووروەڵات - لــە لایــەک هەڵگری خەســڵەتی مودێرنیتــە، دیمۆکراســی خواز، فرەچەشــن و وەخۆگرن و لە لایەکی دیکەشــەوە نیشاندەری هەڵکشــانی شــعووری نەتەوەیین کــە تاک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە لای خۆی وێنای دەکات. چالاکیی هاوتەریب و هاوشێوە کە لە چەند ساڵی رابــردوودا لە ژێر کارتێکەریی ئەم بزووتنەوانە لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا سەری هەڵداوە، لە ڕەوتی گەشەسەندنی خۆیدا - و بە تایبەت لە تێکۆشانی گوتارسازانەی خۆیدا - نە تەنیا مەودای گوتاریی نێوان وڵات و دیاســپۆرای بەرتەسکتر کردۆتەوە بەڵکــوو لــەوەش زیاتــر خەریکــە وردە وردە ئاجێندای سیاســیی ســەربەخۆ بــۆ ڕۆژهەڵاتی کوردســتان دەســتەبەر بکات. ئــەم کۆبوونەوە بەرینانەی کە کوردانــی ڕۆژهەڵات بە بانگاوازی حیزبی دیمۆکراتی کورستان (حدک) لە پاییزی ٢٠١٨ بە دژی مووشەکبارانی قەڵای دیمۆکرات لە چەندین شاری گەورەی ئورووپا بەڕێوەیان برد و بە تایبەت ئەم خۆپێشــاندانە جەماوەرییەی کە لە ژێر دروشــمی «ڕاسانی تاراوگە» لە سەر داوای حیزبــی دیمۆکراتی کوردســتانی ئێران (حدکا) لە شــاری بڕوکســێل بەڕێوە چــوو، دەتواندرێ وەک نیشــانەی ڕاستەوخۆی ســەرهەڵدانی ئەم ئاجێندا ڕۆژهەڵاتییە لە فەزا گشتییەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوایی هەژمار بکرێت.

(ســێهەم) هــۆکاری ســێهەم کە لــە ژێر کارتێکەریــی دوو هۆکاری ســەرەوەدا ســەری هەڵداوە - کە لە ژێرەوەدا وەکوو بەشــی کۆتایی ئەم بابەتە بە وردی باسی لێوە دەکرێت - ئاماژە بە وەدەرکەوتنی نەسلێکی جیاواز لە ڕۆشنبیری کورد دەکا کە -سەرەڕای کۆمەڵێک گرفتی جیددی کە هەیەتی و لەم نووسراوەیەدا ئاماژەی پێناکرێت- لە ئاستی مەعریفە و فەزیلەتدا تا ڕادەیەکی بەرچاو پەیامی ڕوونی پێیە. ئەم دەســتکەوتە مەعریفییە کە لە ســەرەتای سەرهەڵدانیدا، دەستەبەرکردنی تیۆریکــی گونجــاوی لــە پێناو پێناســەکردنی کێشــەی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی لەگەڵ ئێران و بەم پێیەش دەستنیشــانکردنی پراتیکی سیاسی و ســتراتێژیی ڕزگاری بــۆ ئــەم پارچەیەی بە ئامانج گرتبوو، خەریکە لە پرۆسەی پەرەسەندنی خۆیدا نە تەنیا ئاجێندای سیاســیی دیاسپۆرایی کوردانــی ڕۆژهەڵات لە جــاران زەقتر دەکاتەوە، بەڵکوو وڵات و دیاسپۆراش لە مەیدانێکی گوتاری نەتەوەیی و دینامیکدا زیاتر لە جاران بە یەکەوە دەبەستێتەوە. هەڵوەشــاندنەوەی کۆلۆنیالیسمی ئێرانی لە لایەک و دەســتەبەرکردنی سەروەریی سیاسی بۆ کوردان لە لایەکی دیکە وەکوو ئانتی تێزی ئەم کۆلۆنیالیسمە دوو ڕەهەندی سەرەکیی ئەم گوتارەن.

ســەرهەڵدانی جیلی ڕۆشنبیری ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا ـ بەشی کۆتایی

لە ڕەوتی فۆرماســیۆنی دیاســپۆرای ڕۆژهەڵات و بەرجەســتەکردنی ڕۆژەڤــی سیاســیی ئــەم پارچەیە، ئەمڕۆکە چالاکیی ڕۆشــنبیری لە نێو کوردانی ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکســتی دیاسپۆرادا، پانتاییەکــی ســێمانتیکیی بەرینتــر لە جاران دەگرێتەوە. لــەم پانتاییە ســێمانتیکییەدا، لە ئاکادیمیســییەن و خوێنــدکاری زانکــۆکان ڕا بگــرە هەتا دەگاتە شــاعیر، نووســەر، وەرگێڕ، خەباتکاری سیاســی، ژینگەپارێز، ڕۆژنامەنووس، هەڵســووڕاوی مافی ژن، کارمەند، و کاسبکاری ئاســایی، تووشی یەک دێن و لە حەولی خۆیاندا بــۆ دەســتەبەرکردنی دیسکۆرســێکی تایبەت بە ڕۆژهــەڵات، کە لەوێــدا دەســتەبەرکردنی سەروەریی سیاسی ـ نە تەنیا وەکوو گارانتووری ســەرەکیی مافی نەتەوەیی لە دوارۆژدا، بەڵکوو وەکــوو مەجالێک بــۆ کەم کردنــەوی مەودای گوتاری نێوان وڵات و دیاســپۆرا و یان لەوەش زیاتر بە یەکگەیاندنی وڵات و دیاسپۆرا بە یەکتر لە بەســتێنی گوتارێکی نەتەوەییی هاوبەشــدا ـ بــەردەوام باســی لێــوە دەکرێــت و دووپات دەبێتەوە. لەم ئاراســتەیەدا، جیلی ڕۆشــنبیری ڕۆژهــەڵات ـ ســەرەڕای هەمــوو گرفتێک کە هەیەتی ـ خاوەن دینامــۆ و وزەیەکی هزری و

پراکتیکیی بەهێزە کە نە تەنیا لە چوارچێوەی دەقە گەورەکاندا بەڵکوو گەلێک جاران بە ڕێگای کورتە پەیام و ئاماژەی سەمبۆلیکی جۆربەجۆر لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، دەریدەبڕێ. لە سەرهەڵدانی ئاجێندای سیاسیی ڕۆژهەڵات لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا و ڕۆڵی توێژی ڕۆشنبیر لەم پەیوەیدنییەدا پێویستە ئاماژە بە سێ تایبەتمەندی بکرێت:

(یەکەم) ئەم بەستێنە ڕۆشنبیرییە ڕۆژهەڵاتییە لە خۆیدا دەربڕی تێگەیشتنێکی سیاسیی وردبینانەیە و بەم پێیەش گۆڕانکارییە ناوچەییەکان و کارتێکەریی ئەم گۆڕانکارییانە لە سەر پرۆژەی سیاسیی کورد و زەرووڕەتی نوێکردنەوەی تیۆری و پراتیکی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەخاتە بەر باس. لەم حەولە هزرییەدا، هەرچەند بەستێنی ڕۆشنبیری ـ هەر وەک لە سەروە ئاماژەی پێ کرا ـ حەولی ئەوە دەدات کە وڵات و دیاسپۆرا لە پانتایەکی گوتاریی نەتەوەییدا بگەیەنێتە یەک، بەڵام هەر ئەم حەولە لە ڕەوتی لەگەڵ فۆرمی دەستەڵاتداریی حیزبایەتی لە ئاستی ڕۆژهەڵاتی کوردستان زۆر جار تووشی جیاوازی دێت.

(دووهەم) ئەم بەستێنە ڕۆشنبیرییە گەشەیەکی بەرچاوی مەعریفی و هەروەها شارەزایی بە سەر میتۆد و چەمکەکانی تیۆریی سیاسیی تایبەت بە پرۆژەی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی پێوە دیارە. ئەم تایبەتمەندییە، پێگەی ئەم بەستێنە دیاسپۆراییە لە بەرامبەر ئەم دەستە لە ڕووناکبیرانی نەتەوەی باڵادەست، — کە گەلێک جاران لە جیاتی ڕەچاوکردنی لایەنی ئێتیکیی دیالۆگی هزری، پەنا بۆ سیاسەت بازی، سەفسەتە، گێرەشێوێنی، شینگێڕی ئاشکرا بۆ دەستەڵاتی زاڵ، بوختان کردن، یاریکردن بە وشە، ڕاسیسمی شاراوە و خۆ بە زلزانین، خۆدزینەوە لە بەرپرسیاریێتی ... دەبەن — بەهێزتردەکا. لەم ئاراستەیەدا، پەیامی ڕوونی ئەم بەستێنە ڕۆشنبیرییە ئەوەیە کە «تاکی کورد لە ڕۆژهەڵات پێویستە خۆی لە سەرگەردان بوونی هۆویەتی لە نێوان دوو مەوجوودییەتی ئێرانی بوون و کوردن بوون ڕزگار بکات، چونکە ئەو دوو مەوجوودییەتە لەگەڵ یەک ناکۆک و ناتەبان».

(سێهەم) ئەم بەستێنە ڕۆشنبیرییە تا ڕادەیەکی باش پشت ئەستوورە بە نموونەیەک لە ئەخلاقی گەردوونی و بەم پێیەش ناسینەوەی چەشنێک لە حەقیقەتێکی جیاواز کە لە ـ ڕوانگەی ئەوانەوە ـ ئەمڕۆکە لە هەیبەتی کوردی ڕۆژهەڵاتدا بەدی دەکرێ. ئەم حەقیقەتە کە لە وێنەی پەیامێکی گەردوونیدا خۆی وێنا دەکات لە ڕاستیدا ـ وەکوو لە ئاماژەکانی ڕۆشنبیرانی دیاسپۆراییدا دەردەکەوێ ـ زەقکەرەوەی حەولێکی بێ پسانەوە و ماندوونەناسانەی نەتەوەیەکن بۆ نووسینەوەی مێژوویەکی جیاواز کە تەنیا بە ڕێگای هەڵوەشاندنەوەی هاوکێشەی ئیستیعماری و کۆلۆنیالیستیی هەنووکەییی ئێران و لە ئاکامدا دەستەبەرکردنی سەروەریی سیاسی، وەکوو مافێکی گەردوونی بۆ هەمان نەتەوە، کۆتایی پێ دێ.

ئەم سێ تایبەتمەندییە کە بەستێنی ڕۆشنبیریی کوردی ڕۆژهەڵاتی، لە کۆنتێکستی دیاسپۆرادا پێناسە دەکات، لە ڕوویەکی دیکەوە نیشاندەری سەرەتایەکن لە پرۆسەیەکی بێ گەڕانەوە کە لەویدا، فۆرماسیۆنی دیاسپۆرایی لە لای کوردە ڕۆژهەڵاتییەکان چیدیکە وەکوو پاشکۆیەکی پارچەکانی دیکەی کوردستان و یان حیزبەکانی سەر بەم پارچانە خۆی وێنا ناکاتەوە. بەڵکوو لەمەودوا، پراتیکی دیاسپۆرایی و گوتاری هۆویەتیی تایبەت بە خۆی، یان بە واتەیەکی دیکە ئاجێندای سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە فەزا گشتییەکانی وڵاتانی جێی نیشتەجێبووندا بەرهەم دێنێتەوە.

*. دوکتۆرای زانستی سیاسی/ زانکۆی لینشۆپینگ/سوئید

سەرچاوەکان

• Ahmadzadeh, Hashem (2003), Nation and novel: A study of Persian and Kurdish narrative discourse. Diss.

Routledge, 89-101.
• Hovanessian, Matine (1995), “Territoires de l’altérité: la diaspora arménienne”, in Bruneau, M. (cor.), Diasporas, Reclus, Montpellier, pp. 42–54.
• Khayati, Khalid. From victim diaspora to transborder citizenship?: diaspora formation and transnational relations among Kurds in France and Sweden. Diss. Linköping University Electronic Press, (2008).
• Khayati, Khalid and Magnus Dahlstedt (2014), «Diaspora formation among Kurds in Sweden.» (2014): 57-64.
• Khayati, Khalid, and Magnus Dahlstedt (2015), «Diaspora: Relations and communities across borders.», in Dahldstedt, Magnus & Neergaard, Anders (red,), International Migration and Ethnic Relations, (20015) pp. 80-103. Routledge.
• Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001), Hegemony and Socialist Strategy, 2nd edn. London: Verso.
• Mojab, Shahrzad (2007), «Gender, nation and diaspora: Kurdish women in feminist transnational struggles.» Muslim Diaspora. Routledge, 2007:142-158.
• Safran, William (1991), “Diaspora in modern societies: myths of homeland and return”, Diaspora, Vol. 1, No. 1, pp. 83–99.
• Sheyholislami, Jaffer (2010), «Identity, language, and new media: the Kurdish case.» Language policy 9.4 (2010): 289-312.
• Pripp, Oscar (2019), «Music, Dance and Ethnic Elasticity in a Kurdish Cultural Association: The Complexity of Intercultural Experience.» El oído pensante 7.1 (2019): 100-118.
• Sheffer, Gabriel (2002), Diaspora politics: At home abroad. Cambridge University Press.
• van Bruinessen, Martin (1999), “Migrations, mobilizations, communications and the globalization of the Kurdish question”, Working Paper No. 14, Islamic Area Studies Project, Tokyo.
• Wahlbeck, Östen (1999), Kurdish diasporas: a comparative study of Kurdish refugee communities. Springer.
• Werbner, Pnina (2002), «The place which is diaspora: citizenship, religion and gender in the making of chaordic transnationalism.» Journal of ethnic and migration studies 28.1 (2002): 119-133.
• Zettervall, Charlotta (2013), «Reluctant victims into challengers-narratives of a Kurdish political generation in diaspora in Sweden.».
Acta Universitatis Upsaliensis.
• Anderson, Benedict (1992), “The new world disorder”, New Left Review, 193, pp. 3–13.
• Alinia, Minoo (2004), Spaces of Diasporas, Kurdish Identities, Experiences of Otherness and Politics of Belonging, doctoral dissertation, Department of Sociology, Gothenburg University, Sweden.
• Alinia, Minoo, and Barzoo Eliassi (2014), «Temporal and generational impact on identity, home (land) and politics of belonging among the Kurdish diaspora.» (2014): 73-81.
• Ayata, Bilgin (2011), «Kurdish transnational politics and Turkey›s Changing Kurdish policy: the journey of Kurdish broadcasting from Europe to Turkey.» Journal of Contemporary European Studies 19.4: 523-533.
• Baser, Bahar(2011), «Kurdish diaspora political activism in Europe with a particular focus on Great Britain.» Diaspora dialogues for development and peace project. Berghof Peace Support, Berlin.
• Baser, Bahar (2012), Inherited conflicts: spaces of contention between second-generation Turkish and Kurdish diasporas in Sweden and Germany. Diss. European University Institute.
• Begikhani, Nazand, and Aisha K. Gill (2016), Honour-based violence: experiences and counter-strategies in Iraqi Kurdistan and the UK Kurdish diaspora. Routledge.
• Berkowitz, Lenka, and Liza M. Mügge (2014), «Transnational diaspora lobbying: Europeanization and the Kurdish question.» Journal of Intercultural Studies 35.1 (2014): 74-90.
• Brah, Avtar (1996), Cartographies of Diaspora: contesting identities, Routledge, London and New York.
• Brubaker, Rogers. «The ‘diaspora’diaspora.» Ethnic and racial studies 28.1 (2005): 1-19.
• Cohen, Robin (1995), “Rethinking ‘Babylon‘: iconoclastic conceptions of the diasporic experience”. New Community, Vol. 21, No.1, pp. 5–18.
• Eccarius-Kelly, Vera (2002), «Political movements and leverage points: Kurdish activism in the European diaspora.» Journal of Muslim Minority Affairs 22.1 (2002): 91-118.
• Eliassi, Barzoo (2016), «Statelessness in a world of nation-states: the cases of Kurdish diasporas in Sweden and the UK.» Journal of Ethnic and Migration Studies 42.9 (2016): 1403-1419.
• Hassanpour, Amir (2003),»Diaspora, homeland and communication technologies.» The media of diaspora.